

2.Uluslararası Ahmed-i Hânî Sempozyumu “İslam Düşüncesinde İnsan” 28-30 Eylül 2018

Bildiriler Kitabı
Proceedings Book

AĞRI
İBRAHİM ÇEÇEN
ÜNİVERSİTESİ
2007

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

* 2018 Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Rektörlüğü

Bu eserin tüm yayın hakları, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Rektörlüğüne aittir. Yayıncının yazılı izni olmadan kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz ve elektronik ortama taşınamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Bu e-kitapta yer alan tüm yazıların dil, bilim ve hukuk açısından sorumluluğu yazarlarına aittir.

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU

(İslam Düşüncesinde İslam)

(28-30 EYLÜL 2018 AĞRI)

2. INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON AHMED AL-KHANİ

28-30 SEPTEMBER 2018

المؤتمر الدولي الثاني حول أحمد الخاني

18-20 MUHARREM 1440/ 28-30 SEPTEMBER 2018

Kapak Tasarımı

Sedat ÇALPAN

Editör

Doç. Dr. Abdulcebbar KAVAK

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları, No: 22

E-ISBN: 978-605-81711-4-5

Kur’an’a Göre İslam Davetçisinin Temel Özellikleri

Arş. Gör. Büşra ÖZDEMİR

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi

Özet

İslam davetinin başarıya ulaşmasında dikkate alınması gereken bir takım faktörler vardır. Daveti etkili kılan faktörlerin başında kuşkusuz davetçinin sahip olduğu nitelikler ve özellikler gelmektedir. Bundan başka elbette ki tebliğin içeriği, muhatap kitlenin durumu, ortam ve uygulanan yöntemlerin de büyük etkisi vardır.

İslamî tebliğin başarıya ulaşmasında en büyük rolü kuşkusuz tebliğci oynamaktadır. Tebliğcinin başarılı olması da her şeyden önce onun sahip olduğu nitelikler ve özelliklere bağlıdır. Bu noktada başarılı bir davetçi olarak Hz. Peygamber’in sahip olduğu özellikler önemlidir. Kur’ân-ı Kerim ayetlerinde İslam davetçisinde bulunması gerektiğine işaret edilen ve önemine dikkat çekilen başlıca özellikler vardır. Biz de bu bildiride Kur’ân-ı Kerim perspektifinde İslam davetçisinin sahip olması gereken özellikleri işlemeye gayret edeceğiz.

Anahtar Kelimeler: İslam, Davetçi, Kur’ân, Tebliğ, İnsan.

Abstract

There are a number of factors that must be taken into account in the success of the Islamic invitation. The factors that make the invitation effective are of course the qualities and characteristics of the inviter. Moreover, the content of the invitation, the situation of the respondent audience, the environment and the methods applied have a great effect.

The greatest role in the success of the islamic invitation is undoubtedly playing a inviter. The success of the inviter is, above all, dependent on the qualities and characteristics he possesses. At this point, the characteristics of the Prophet are important as a successful inviter. In the Qur'anic verses, there are some important features that are pointed out that they should be present in an Islamic presenter and that they are emphasized. In this paper, we will try to process the characteristics that the Islamic inviter should have in the perspective of the Quran.

Keywords: Islam, Presenter, Inviter, Quran, Communication, Human.

Giriş

Kur’ân-ı Kerîm muhtevası itibariyle bizlere örnek bir Müslüman prototipi sunmaktadır. Nitekim örnek bir Müslümanın sahip olması gereken en önemli özelliklerinden biri de onun davetçi kimliğidir. Bu kimlik peygamberlerde ve İslam önderlerinde vücut bulmuştur. Şüphesiz Peygamberlere ve İslam Önderlerine de bu kimliği kazandıran Kur’ân-ı Kerim’dir. Nahl suresi 125. Ayette olduğu gibi Kur’ân davet ve tartışma konusunda muhataplarına yöntem bilgisi vermiştir. Ayette şöyle buyrulmaktadır: “Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış. Kuşkusuz senin rabbin, yolundan sapanların kim olduğunu en iyi bilendir; O, doğru yolda bulunanları da çok iyi bilir,”¹ Ayette muhatap belirtilmemiş, ifade mutlak bırakılmıştır, bu da genel olarak davet ve tartışma konusunda bir yöntem bilgisinin verildiğini açıkça göstermektedir. Başka bir ifadeyle âyet, farklı seviyelerdeki insanlara yönelik olarak özelde İslâm davetinin, genelde ilmî ve fikrî tartışmaların, eğitim ve öğretimin başlıca yöntemlerini özetlemektedir.² Yine aynı ayet tartışma yollarının en güzelinin tatlı dil ve yumuşaklık olduğunu, şiddet ve kabalıktan sakınılması gerektiğini öğütler.³ Şimdi gerek bu ayet gerek Kur’ân-ı Kerîm’in

¹ Nahl, s.125.

² Kur'an Yolu Tefsiri c.3, s. 453-454.

³ Zemahşeri, el-Keşşaf, ed. Murat SÜLÜN, TC Kültür Bakanlığı, Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, c.3, s.1054.

diğer ayetleri çerçevesinde Müslüman davetçinin sahip olması gereken başlıca özellikleri maddeler halinde özetleyeceğiz:

1. İnanırlık/Güven

Davetçinin muhatapları üzerinde tesir icra edebilmesinin ön şartı, onların gözünde saygın bir yere sahip güvenilir bir şahsiyet olmasıdır. Davetin başarılı olmasında bilgi kadar, samimi ve güvenilir olmak da önemlidir. Zira gerek tecrübeler gerekse yapılan bilimsel araştırmalar halklara yönelik propagandalarda inanılır kişilerin daha tesirli, inanç ve tutumların değişmesinde daha etkili olduklarını göstermektedir. Bir davetçiyi güvenilir kılan ise onun muhataplar nazarındaki saygınlığı ve güvenirliliğidir. Halkın güvenirliliğini ve saygınlığını kazanamamış bir tebliğcinin başarılı olması mümkün değildir. Bu yüzden halkının güvenini kazanan peygamberler tebliğlerine önce kendilerinin “güvenilir” bir resûl olduklarına dikkat çekerek başlamışlardır.

“Kardeşleri Nuh onlara şöyle demiştir: (Allah’a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız? Bilin ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim. Artık Allah’a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ecrimi verecek olan, ancak âlemlerin Rabbidir.”⁴

Bu sözler sadece Nuh’un değil, esasen Hûd, Lût, Salih, Şuayb gibi insanları hak yola davetle görevlendirilmiş bütün peygamberlerin sözleridir.⁵ Bu arada henüz peygamberlikle görevlendirilmeden önce Resûl-i Ekrem’e de bütün toplum kesimlerince “Muhammed el-Emîn (Güvenilir Muhammed)” lakabının verildiğini hatırlatmak gerekir.

Âyet-i kerimede güvenilirlik sıfatı yanında şahsî bir menfaat beklentisi içinde bulunmama özelliğine de dikkat çekilmiştir. Zira yüce hakikatlerin insanlığa ilanında böyle bir beklenti içerisinde bulunmak, güvenilirlik ve inanırlığın önünde duran en büyük engeldir. Şahsî bir menfaat beklentisi içinde olan bir tebliğci, muhatapları nazarında güvenilir ve inanılır olamayacağı gibi davetinde de istenen etkiyi gerçekleştiremeyecektir. Yapılan araştırmalar, düşünce ve görüşlerini takdim ederken kişisel beklenti ve maddî ikbal duygusuna sahip olduğu izlenimi veren davetçilerin nutuklarından halkın pek etkilenmediğini göstermektedir. Bu bağlamda Kur’ân’ın özellikle başarılı olmak isteyen İslam davetçilerine sunduğu davetçi modeli, tarih boyunca insanların gerçek hidayet rehberleri olan peygamberlerin şahsiyetlerinde temessül ettiği üzere, tebliğ ve telkinlerinde asla kişisel menfaat beklentisi içinde bulunmayan, tam tersine muhatapların yararlarını gözeten, halkın güven ve itimadını kazanmış inanılır bir davetçidir. Davette kişisel beklenti içerisinde

⁴ eş-Şuarâ 26/106-109.

⁵ bkz. eş-Şuarâ, 26/106-109.

bulunmak, davetçi hakkında güvensizlik telkin ederek muhatabın kendisinden yüz çevirmesine ve uzaklaşmasına sebep olabileceği gibi bunun insanlara ağır gelmesi neticesinde tebliğ karşı kalplerinde psikolojik bir soğuma ve nefrete de yol açabilir.⁶

2. Söz ve Davranış Birliği

Söz ve davranış birliği, eğitim açısından olduğu gibi tebliğ ve davetin başarılı olması bakımından da büyük önem arz etmektedir. Davranış olarak dışa vurmayan bir bilgi, mücerret sözden ibaret kalır ki bu Kur’ân-ı Kerim’de yerilen bir anlayıştır.

“Ey iman edenler! Yapmayacağınız şeyi niçin söylersiniz? Yapmayacağınız şeyi söylemeniz, Allah katında büyük gazaba sebep olur”⁷

“İnsanlara iyiliği emredip kendinizi unutuyor musunuz?”⁸

Yüce Allah’ın insanlığa örnek ve önder olmak üzere seçip görevlendirdiği peygamberin yaşantılarında bu üstün ilkelere aykırı uygulamalara rastlanmaz. Onların bu konudaki tavırları, Hûd’un (a.s.) *“Size yasak ettiğim şeylerin tersini yaparak size aykırı davranmak istemiyorum”⁹* sözünde temessül etmiştir. Nitekim Hz. Muhammed de *“emrettiği bir iyiliği önce kendisi yapar, yasakladığı şeyleri de önce kendisi terk ederdi”¹⁰*.

Mevlana: *“Bilgi bellemenin yolu sözdür; san’at bellemenin yolu ise iştir”*, J.J. Rousseau da: *“İyi bilmek, onu yapmak demek değildir”* derken¹¹ bilgi ile eylem arasındaki farklılığa dikkat çekmişlerdir.

Söz-davranış uygunluğu, kişinin şahsiyetinin sağlam ve mazbut olduğunu gösterdiği gibi onun inandırıcılığı, tebliğ ve telkinlerinin muhataplar üzerindeki tesiri bakımından da önemlidir. Zira kuru söz ve nutukların insanların kalpleri üzerinde kalıcı tesirler yapması mümkün değildir. Diğer taraftan laf kahramanı ve fazilet şarlatanı olarak nitelendirilebilecek derecede telkin etmeye çalıştığı faziletlerden kendi nasibini almamış laf cambazları, yarım doktorun insanı canından ettiği gibi insanları inanç ve ideallerinden uzaklaşmalarına da sebebiyet verebilir. Nitekim İslam tebliğine muhatap olan gayr-i Müslimlerden çok kere şu cevabın alındığı nakledilmektedir: *“Bizim İslâm’a girişimizi engelleyen şey, İslâm’a*

⁶ bkz. Yunus, 10/72; Tur 52/40; Kalem, 68/46.

⁷ Saf 61/2-3.

⁸ Bakara 2/44.

⁹ Hûd 11/88.

¹⁰ Kadı İyâz, *eş-Şifâ*, İst. 1312, I. 208.

¹¹ Mehmet Şanver, *Kur’anda Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, İstanbul 2001, s. 102.

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

bağlıların yaşayışlarında gördüğümüz yaşama tarzıdır.”¹² Bu nedenle Hasan el-Basrî’nin şu tavsiyesi her zaman İslam davetçilerinin kulağında küpe olmalıdır: “*Sen âlimlerim ilmini, filozofların hikmetli sözlerini toplayan ve davranışlarında ise sefihlerin yolunu takip eden kimselerden olma*”¹³

Gazzâlî’nin ifadesiyle lisân-ı hâl ile söylemek, sözle söylemekten daha fasihtir. İnsanın tabiatı, sözlere uymaktan ziyâde davranışlarda görmeye daha meyillidir.¹⁴ Buna göre başarılı bir davetçi, hitabet bakımında zayıf bile olsa, samimi davranışlarıyla insanların hakka ulaşmasına vesile olabilir. Zira bir şeyi anlatmanın bir başka yolu da onu yaşamaktır. Güzel ahlakın yanında söz-fiil uygunluğu, davetçinin örnek bir insan olmasını sağlayan güzel yaşayışın dayandığı iki önemli esastan biridir.

“*Seninle beraber tövbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol!*”¹⁵ âyeti Resûl-i Ekrem’in şahsında bir İslam davetçisinin sahip olması gereken söz davranış bütünlüğüne dikkat çekmektedir. İslam davetçisi açısından sahip olunan bilginin yaşantı ile de teyit edilerek aktarılması, hem tutarlı olmanın hem de muhataplara güven telkin etmenin ön koşuludur. Bu durum, pedagojik bir ilke olarak da önem taşımaktadır.

3. Muhatap Kitleyi Tanıma

Davetin etkili olabilmesinin temel şartlarından biri de muhatap alınan kitlenin ideolojik örgüsünün; inanç ve düşünce yapısının, bunların dayanaklarının, kişisel özelliklerin, zeka ve idrak seviyelerinin, eğitim durumlarının, sosyo-ekonomik durumlarının bilinmesidir. Muhatap kitlenin tanınması, tedaviden önce hastalığın teşhisine benzer.

Kur’ân-ı Kerim insanın psikolojik ve sosyo-psikolojik bakımdan özelliklerine sık sık işaret ettiği gibi İslam davetçisine yol göstermek bakımından bir çok âyette de farklı insan topluluklarından¹⁶, tebliğe tepkileri bakımından insan guruplarından¹⁷, fertlerin veya toplumların inanış ve yaşayış biçimlerinden¹⁸, bunların beslendiği kaynaklardan¹⁹, insanların zihinsel yapılarından, idrak seviyelerinden ve kişilik özelliklerinden²⁰ bahsetmektedir. Böylece peygambere ve onun mirasçıları olan davetçilere muhataplarını iyi tanımaları

¹² Şanver, a.g.e., s. 103.

¹³ Gazzâlî, İhyâu ulûmiddîn, Beyrut ts. I, 49.

¹⁴ Gazzâlî, Bidâyetü’l-hidâye, Beyrut 1990, s. 22.

¹⁵ Hûd 11/112.

¹⁶ Âl-i İmrân, 3/64-65, 75, 78; Mâide, 5/77, 82-83; Ankebût, 29/46; Bakara, 2/6-7vb.

¹⁷ bkz. Bakara, 2/3-4, 8-9; âl-i İmrân, 3/199; Hâc, 22/71; Lokmân, 31/20; Nisâ, 4/142-143; Tevbe, 9/124-125 vb.

¹⁸ bkz. Tevbe, 9/30-31; Nisâ, 4/51, 142; Münâfikûn, 63/1-4.

¹⁹ Zan ve arzular gibi bkz. Necm 53/23.

²⁰ bkz. Bakara, 2/142; Hucurât, 49/4.

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

gerektiği telkin edilmekte ve onlara karşı nasıl davranacakları ya da davette nasıl bir yöntem takip edecekleri konusunda kendilerine rehberlik edilmektedir.

Kur’ân-ı Kerim’in muhatabın anlayış ve zevkine uygun bir yöntem önermesi nokta-i nazarından Mekkî ve Medenî sûrelerdeki muhteva ve üslûp farklılığı dikkat çekicidir. Mekkî sûreler Mekkelilerin inanç örgülerine, edebî zevklerine uygun olarak muhteva bakımından daha çok inanç ve ahlak konularından bahsederken, Medenî sûrelerin Medine İslam toplumunun geldiği noktayı dikkate alarak genellikle ibadet ve muamelat; yani hukûkî meseleleri konu edindiği görülmektedir. Üslûp bakımından da Mekkî âyet ve sûreler, Medenî olanların aksine daha kısa ve vecizdir.

Hiz. Peygamber de: “*Herkese derecesine göre davranın,*”²¹ hadisiyle davette muhatabı tanımının ve ona göre hareket etmenin önemine işaret etmiştir. Yine Muâz b. Cebel’i Yemen’e vali ve davetçi olarak gönderirken: “*Sen ehl-i kitap olan bir kavme gidiyorsun*”²² buyurarak kendisini muhatap alacağı kitle hakkında bilgilendirmiştir.

Davetin başarılı olabilmesi için muhatap kitlenin önceden tanınması, ona göre bir üslup ve yöntem kullanılması büyük önem arz eder. Aksi takdirde muhatabın seviyesine ve durumuna uygun tebliğ ve davet yapmak mümkün olmaz. Bu da davetin başarısızlıkla sonuçlanması anlamına gelir. Nitekim Hiz. Peygamber’in uygulamalarında da davet ve tebliğde muhatabın durumunun dikkate alındığını görmekteyiz. Meselâ: Amellerin hangisi daha üstündür? sorusuna, soruyu soran zatın durumuna göre farklı şekillerde cevaplamıştır. Bunlardan bazıları şöyledir:

- “*Az da olsa devamlı olanıdır*”.²³

- “*Allah için sevmek, Allah için buğzetmektir*”.²⁴

- “*Yemek yedirmen, bildiğin ve bilmediğin herkese selam vermendir*”.²⁵

Muhatabı çok yönlü olarak tanımak, basiretli hareket etmek, olayları gerçekçi ve kapsamlı olarak değerlendirmek ve ileri görüşlülük bakımından bir İslam davetçisinde mutlaka bulunması gereken önemli bir özelliktir.

4. Söz ve İfade Güzelliği

²¹ Ebû Dâvud, “Edeb” 23.

²² Buhârî, “Zekat” 41; Müslim, “İman” 29.

²³ Buhârî, Rikâk, 18.

²⁴ Ebû Dâvud, Sünnet, 3.

²⁵ Buhârî, İman 20.

Davette kullanılan dilin muhatabın dili ile aynı olması önemlidir. Aksi takdirde tam bir iletişim kurmak mümkün olmaz. Bu da yanlış anlamalara sebebiyet verir ki, bu durumda davetle gerçekleştirilmek istenen amacın tam tersi bir sonuçla karşılaşmak da pekâlâ mümkündür. Bütün peygamberlerin kendi kavimlerinin diliyle hitap etmeleri bu bakımdan önemlidir.

Davette başarılı olmak için sadece kullanılan dilin aynı olması yeterli değildir. Aynı zamanda sözlerin ve kelimelerin de hoş ve güzel, ifadelerin açık ve cezbedici olması da önemlidir. İnsanlık tarihine bakılırsa fert ve toplumları derinden etkileyen, onları harekete geçirip dönüştürenlerin genellikle güzel yazma ve konuşma özelliğine sahip kişilerin olduğu görülür. Nitekim Hz. Peygamber: *Beyanda büyüleyici bir gücün bulunduğu muhakkaktır*, buyurmuştur. Bu bakımdan Kur’ân’da yer alan Musa’nın şu duası dikkat çekicidir:

“(Musa) *Dedi ki: Rabbim, göğsüme ferahlık ver. İşimi kolaylaştır. Dilimden şu bağı çöz. Ki, sözümü anlasınlar.*”²⁶

Burada Musa’nın dilindeki tutukluğun tebliğde olumsuz bir etki yapacağından endişelendiği görülmektedir. Nitekim bir başka âyette belirtildiğine göre kendisinden daha güzel konuşma kabiliyetine sahip olan kardeşi Hârun’un davetinde kendisine yardımcı kılınmasını talep ediyor²⁷ ve onun bu talebi Cenab-ı Hak tarafından karşılanıyor. Zira insanların eğitim ve öğretiminde, insanlar arası iletişimde söz, en güvenilir ve en çok kullanılan bir araç ve tekniktir. Dolayısıyla tebliğ ve davetçiler, ya dili iyi kullananlar ve güzel konuşanlar arasından seçilmeli ya da güzel konuşma ve hitap etme eğitiminden geçirilmelidirler.

5. İnsanların Sevgisini Kazanmak

Sevgiyle oluşturulacak bir bağlılık, kişide başka yollarla mümkün olmayan devamlı ve zevkli bir bağlılıktır. Zira bir şahsa karşı beslenen samimi sevgi, insanları o kişiyi taklide, ona güvenmeye ve onunla özdeşleşmeye götürür. Böylece onun tutumlarını, zevklerini, giyim-kuşam tarzlarını, konuşma ve davranış biçimlerini benimsemeye meylederler. Bunun için İslam davetçisi her şeyden önce insanların sevgisini kazanmanın yollarını aramalıdır. Bunun için muhatapların kusur ve hataları, nezaketsiz ve kaba davranışları karşısında sabırlı ve

²⁶ Tâ hâ 20/25-28.

²⁷ Kasas 28/34.

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

hoşgörülü olmalıdır. Yanlış davranış ve anlayış içerisinde olanları kırııcı ve incitici bir şekilde tenkit etmekten sakınmalıdır. Bu konuda Resûl-i Ekrem’in: “*Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; müjdeleyin, nefret ettirmeyin*” vecizesini hiçbir zaman aklından çıkarmamalıdır. Yine bu konuda Resûl-i Ekrem’in ashabına karşı tutumunu göstermesi ve sonrakilere model olması bakımından şu âyet de önemli bir ilke vermektedir:

“*O vakit Allah’tan bir rahmet ile onlara yumuşak davrandın! Şayet sen kaba, katı yürekli olsaydın, hiç şüphesiz, etrafından dağılıp giderlerdi. Şu halde onları affet; bağışlanmaları için dua et; iş hususunda onlara danış.*”²⁸

6. Mütevazı Olmak

Kendisiyle övünen, kendisinden çok bahseden ve sık sık kendini ön plana çıkarmaya çalışan, mevkice ve malca kendisinden daha aşağı olanları küçümseyen ve onlara tepeden bakan kibirli insanlar, toplumda sevilmez ve saygı görmez. Bu yüzden kibirli kimselerin kendileri toplumda saygın bir yer kazanamadıkları gibi davaları da insanlar tarafından dışlanarak reddedilir ve zarar görür. Bu İslam davetçisinin amacına ters düşen bir sonuçtur. Zira o, toplumun üstünde veya dışında değil, içinde yer almak, insanlarla sıcak ve samimi ilişkiler kurmak durumundadır.

Ancak mütevazılık, hafiflik derecesine vurdurilmamalı, dengede tutulmalıdır. Bunun için davetçi, mütevazı olduğu kadar, vakarlı ve ağırbaşlı olmaya da dikkat göstermelidir.

Tevazu konusunda Yüce Allah, sevgili peygamberinin şahsında bütün inananlara şu tavsiyelerde bulunmaktadır:

“*Yeryüzünde kibirlenerek dolaşma...*”²⁹

“*Kibirlenerek insanlardan yüz çevirme. Yeryüzünde şımarık da yürüme...*”³⁰

“*Sana uyan müminlere (şefkat ve tevazu) kanadını ger...*”³¹

Yine “*De ki: Ben de sizin gibi bir insanım..*”³² âyetiyle de esasen Hz. Peygambere mütevazı olması emredilmektedir. Denmek istenen şudur: Ben, Melek değilim, sizin gibi

²⁸ Âl-i İmrân 3/159.

²⁹ İsrâ 17/37.

³⁰ Lokman 31/18.

³¹ Şuarâ 26/215.

³² Kehf 18/118; Fussilet, 41/6.

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

âdemoğluyum. Beşerî güdü ve ihtiyaçlar bakımından sizden farkım yoktur. Ve ben Allah’ın bana öğrettiğinden başka bir şey de bilmiyorum.

Resûl-i Ekrem’in hayatı tevazu örnekleriyle doludur. O hastaları ziyaret eder, cenazelere katılır, kölelerin davetine icabet ederdi.³³ Onun sıradan bir insan gibi yaşaması, toplumun her kesimine karşı mütevazı oluşu davetindeki başarısının en önemli sırrıdır. Zira o vahiyle terbiye edilmişti. Tevazuya aykırı gibi görünen en ufak davranış ve tutumları derhal vahyin ikazına konu olmuştur. Meselâ Abese sûresinin ilk on âyeti böyle bir konuyla ilgilidir. Allah Resulü (s.a.s.) Kureyşin ileri gelenlerine İslam’ı anlatıp onları iknaya çalışırken yanına âmâ bir Müslüman olan Abdullah b. Ümmi Mektûm gelir ve “Allah’ın sana öğrettiğinden bana da öğret ya Resûlullah!” der. Resûlullah’ın ileri gelen müşriklerle ilgilenip ona karşı ilgisiz kalması, hatta yüzünü ekşitip soğuk davranması Allah tarafından sert bir şekilde uyarılmasına yol açmıştır.

Yine Kureyş ileri gelenlerinden bazılarının Peygamber’e, Ammâr, Bilâl-i Habeşî gibi fakir ve zayıf müminleri yanından uzaklaştırması durumunda kendisiyle oturup konuşabileceklerini söylemeleri üzerine Yüce Allah’ın şu uyarısı gelmiştir:

*“Sabah akşam Rablerine, O’nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte candan sebat et. Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerini onlardan çevirme. Kalbini bizi anmaktan gafil kıldığımız, kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme.”*³⁴

Bu benzeri âyetler davet konusunda kişisel tutkularının esiri olan güçlü ve üstün tabakalara imtiyazlı davranmak yerine, güçsüzlere karşı daha mütevazı olmanın gereğine işaret etmektedir.

7. Sabırlı ve Azimli Olmak

İslam davetçisinin hedef kitlesi genellikle yetişkinlerdir. Amaç ise onların sahip oldukları düşünce, inanış ve yaşayış biçimleridir. Sosyalleşme yoluyla kişilerin yüksek düzeyde bağlandıkları tutum ve inançların değiştirilmesi oldukça zordur. Esasen tebliğcilerin ve peygamberlerin karşılaştıkları sıkıntı ve zorlukların kaynağı da budur.

³³ İbn Mâce Zühd, 16.

³⁴ Kehf 18/28.

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

İlk peygamberden itibaren bütün peygamberler karşılaştıkları güçlükleri ve sıkıntıları sabır ve azimle yenmişlerdir. Nitekim şu âyetler bütün peygamberlerin aynı güçlüklerle karşılaştıklarını gösterir:

“(Ey habibim) Senden önceki peygamberler de yalanlanmıştı. Onlar, bizim yardımımız kendilerine ulaşınca kadar gördükleri eziyetlere ve yalanlamalarına karşı sabretmişlerdi.”³⁵

“O halde sen de, peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettikleri gibi sabret.”³⁶

İlâhî daveti insanlara ulaştırarak kişilerin bu yolda karşılaşacakları her türlü zorluk ve sıkıntıya karşı sabır ve azim silahıyla donanmış olmaları, görevin tamamlanması ve sonuca ulaşılması bakımından büyük önem arz eder. Sabrın bu önemi sebebiyledir ki, Kur’ân’da yüzden fazla âyette sabırdan bahsedilmiş ve yetmişden fazla âyette de sabır övülmüştür. Asr sûresinde hüsrandan kurtulmanın yolu olarak iman, salih amel ve hakkı tavsiyenin yanında sabrı tavsiyeye de dikkat çekilmiştir.

Sabır sadece dış çevreden gelen hâricî baskı ve eziyetlere karşı olmaz. İnanan insan inancını başkalarına duyurma yolunda karşılaşacağı zorluk ve sıkıntılara göğüs germesini bilme yanında aynı zamanda, inancına göre yaşabilme uğruna kendi nefsinden gelen şehvî arzu ve tutkulara karşı da sabretmesini bilmelidir. Kısaca davetçi davet yolunca karşılaşacağı her türlü maddî ve manevî güçlükler, sıkıntılar ve eziyetlere sabır ve azimle direnmelidir. Ayrıca muhatapları tarafından yöneltilen sorulara da sabırla cevap vermeye çalışmalı, onların kusur ve hatalarına bakmamalıdır.

Bu konuda yine en güzel örnek peygamberlerdir. Meselâ Hz. Peygamber’in Hicrete kadar kendi hemşerilerinden gördüğü kötü muâmele, ashabına reva görülen her türlü işkence ve eziyetler, Müslüman topluluğa uygulanan boykot ve ambargo kararları, İslam’ı tebliğ için gittiği Tâif’te gördüğü insanlık dışı muâmele; hakaret ve eziyetlere karşı gösterdiği tahammül ve sabrı, toplum yararına büyük işler başarmak isteyen lider kişiler için en güzel örnektir.

8. Şefkat ve Merhamet

Şefkat ve merhamet, kalplerin katılığına yumuşatan, insanlar arasında sevgi ve saygıya dayalı yakınlaşmanın vücuda gelmesine sebep olan, kardeşlik ve dayanışma ruhunu yükselten ulvî bir duygudur. İnsanlar arasında rahmet ve merhameti yaygınlaştırmak İslam’ın en büyük

³⁵ En’âm 6/34.

³⁶ Ahkâf 46/35.

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

hedefleri arasındadır. Nitekim Hz. Peygamber hakkında: “Biz seni Âlemlere rahmet olarak gönderdik”³⁷ âyeti bunun en büyük göstergesidir.

Şefkat ve merhamet duygusunun sosyal ilişkilere yansımaları ise insanlara karşı yumuşak ve nezaket kuralları dahilinde davranmak şeklinde olur. Kur’ân Resûl-i Ekrem’in bu yönünü şöyle ifade etmektedir:

*“Allah’ın rahmeti sebebiyledir ki sen onlara yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, etrafından dağılır giderlerdi...”*³⁸

*“Andolsun size kendinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O size çok düşkündür, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir.”*³⁹

Davette yumuşak ve kibar davranmak, genellikle katı kalplilerin hidayete ermesine vesile olur, kin ve nefretle dolu kalpleri yumuşatır, sertlik ve şiddetle elde edilemeyen pek çok yarar ve hayrın elde edilmesine vesile olur. Nitekim bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur:

*“İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde defet. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur”*⁴⁰ Burada kötülüğü güzellikle defetmek, öfkeye sükûnetle, kabalığa yumuşaklıkla, hatalara af ile karşılık vermek suretiyle olur.

Allah Resûlü de “Merhamet etmeyene, merhamet edilmez”⁴¹, “Küçüklerimize şefkat, büyüklerimize saygı göstermeyen bizden değildir”⁴² buyurarak, şefkat ve merhameti, imanî bağla irtibatlandırmış, bu surette onun toplum fertlerini birbiriyle kaynaştırmadaki önemine dikkat çekmek istemiştir.

Esasen mümin, ilahî mesajdan haberdar olmayanlara karşı da son derece şefkatli ve merhametli olmalıdır. Bu yüzden hakikati onlara tebliğ etmek suretiyle böyle kimseleri uyarmak, onların karanlık ve sapıklıktan aydınlığa çıkmaları için gayret göstermek her mümin için bir vazifedir. İslam davetçisinin kişisel çıkarların olmadığı böyle bir görevi bütün zorluk ve güçlüklerle rağmen yapması, onun uhrevi sorumluluk duygusu yanında, başkalarına karşı duyduğu şefkat, merhamet ve fedakarlık hislerinin bir tezahürüdür.

9. İyi İmaj Vermek

³⁷ Enbiyâ 21/107.

³⁸ Âl-i İmrân 3/159.

³⁹ Tevbe 9/128.

⁴⁰ Fussilet 41/34.

⁴¹ Buhârî, Edeb, 18, 27; Müslim, Fezâil, 65.

⁴² Tirmizî, Birr, 15.

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

Davetçinin başarılı olmasında muhataplarına verdiği imajın da rolü büyüktür. İlk defa karşılaşılan kişinin görünümü ve insanlar üzerinde bıraktığı izlenim, yada geçmiş yaşantısından bıraktığı iz, insanların kendisini değerlendirmesinde büyük rol oynar. Nitekim Hz. Musa gençliğinde kazaen bir kimseyi öldürmüştü. Sonra kendisine tebliğ görevi verilince gideceği halkın kendisi hakkındaki düşüncesine işaretle: “*Onların bana isnat ettikleri bir suç da var*”⁴³ demiştir. O bu sözüyle insanlar ve toplum nazarında kendisi hakkında kötü bir imaj oluştuğu, bu yüzden yapacağı davetin olumsuz etkileneceği ve tepkilere yol açacağı yönündeki endişesini dile getirmiştir. Gelişen olaylar da Musa’yı (a.s.) doğrular mahiyettedir. Bu yüzden önce o olayın gerçek yüzünü anlatarak kendisini temize çıkarmak zorunda kalmıştır.⁴⁴

İmaj konusunda etki bir başka faktör de kılık kıyâfettir. Kılık kıyâfetin temiz ve insanın şerefe ve vakarına yaraşır tarda olması gerekir. Nitekim: “*Elbisenin temiz tut*”⁴⁵ âyeti bu bakımdan önemlidir. Kılık kıyâfetin temiz olması yanında düzenli ve güzel olması, muhatap üzerinde etki ve saygı telkin eden önemli bir faktördür. Dağınık ve düzensiz kıyafetle insanlar üzerinde istenen etkiyi yapmak mümkün değildir. Zira insanlar, göze hoş görünen ve bakmaktan rahatsız olmadıkları düzenli ve hoş görünümlü insanları taklide meyyaldirler. Şekilcilikle başlayan taklit, ileride düşünce ve idealler bazında da kendini gösterir. Diğer yandan görünüşleriyle çevresini rahatsız eden kimseler, itici ve antipatiktirler. İnsanları kendilerinden uzaklaştırırlar.

Sonuç olarak kişilik, kılık kıyafet, görünüm, konuşma şekli gibi faktörler, davetçi bakımından oldukça önemlidir. Bu bağlamda yine en güzel örnek Resûlullah’tır. O, “*bana güzel koku, kadın ve gözümün nuru namaz sevdirdi*”, derken esasen estetiğin insanların duyguları üzerindeki etkisine dikkat çekmek istemiştir. Yine özel günlerde ve özel davetlileri, elçileri, yabancı heyetleri kabulünde yeni ve güzel elbiseler giydiği malumdur.

10. Kararlılık ve Kendine Güven

Davetin etkili olması bakımından davetçinin kendine güveni ve kararlılığı büyük rol oynar. Zira güven ve kararlılık, muhatapın yapılan daveti ciddiye almasına ve üzerinden tekrar tekrar düşünmesine sebep olur.

Yüce Allah’ın şu emirleri kararlılığın esasını oluşturur:

“*De ki: Allah’ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişemez. O, bizim Mevlamızdır. Onun için müminler, yalnız Allah’a güvenip dayanmalıdır*”.⁴⁶

⁴³ Şuara 26/14.

⁴⁴ Şuara 26/20-21.

⁴⁵ Müddessir 74/4.

⁴⁶ Tevbe 9/51.

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

“Allah bana yeter. O’ndan başka ilâh yoktur. Ben, sadece O’na güvenip dayanırım. O yüce arşın sahibidir.”⁴⁷

“Onlar seni yalanlarsa de ki: Benim işim bana, sizin işiniz de size aittir. Siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım.”⁴⁸

Bu âyet-i kerimelerle peygamberin davetinin kaynağı belirtilmekte, gerektiğinde kararlılıkla net tavrın konulması ve takip edilen çizgiden en ufak bir taviz verilmemesi telkin edilmektedir.

Yine Kur’ân’dan özellikle inanmayanların gösterdikleri olumsuz tavır ve tepkilerden etkilenilmemesi ve onlara karşı kararlı bir tutum içinde bulunulması yolunda da âyetler bulunmaktadır.⁴⁹ Bu, aynı zamanda diğer peygamberlerin de inkarcılara karşı takındıkları tavidir.⁵⁰

Gibb Hz. Peygamber’in kararlı tutumu ve ashabının onun kişiliğine olan sevgi ve bağlılığının, onun davetinde başarıya ulaşmasında en önemli faktörlerden olduğunu belirtir.⁵¹

Sonuç

İslam dininin geniş coğrafyalarda yankı bulmasının en önemli sebeplerinden biri İslam davetçisinin kullandığı davet metodudur. Davette mesajın etkili olması kadar mesajın aktarımının etkili olması da çok önemlidir. İslam mesajının nasıl aktarılması gerektiğini bizlere en güzel şekilde öğreten yaşayan Kur’ân Efendimiz Aleyhisselam olmuştur. Efendimiz Kur’ân’ın teorik olarak ortaya koyduğu değerleri pratiğe dökerek islam ümmeti için en güzel örneği oluşturmuştur. Nitekim tebliğimizde bu değerlere/özelliklere maddeler halinde işaretlerde bulunduk. Konunun kapması genişlemeye müsait olmakla birlikte biz burada konuyla ilgili çok fazla ayrıntıya yer vermeden genel hatlarıyla islam davetçisinin özelliklerini gözler önüne sermeye çalıştık, gayret bizden, Tevfik Allah’dan.

KAYNAKÇA

Buhari, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail Buhari, *Sahih-i Buhari*, Kahire, 2010.

⁴⁷ Tevbe 9/129.

⁴⁸ Yunus 10/41.

⁴⁹ Yunus 10/104; Yûsuf, 12/108; Ra’d, 13/30; Duhân, 44/21; Kâfirûn, 109/1-6.

⁵⁰ Yunus 10/71.

⁵¹ Gibb, H.A.R. Muhammedanism, Oxford Un. Press, II. Ed. London 1953, s. 23.

2. ULUSLARARASI AHMED-İ HÂNÎ SEMPOZYUMU “İslam Düşüncesinde İnsan”

Ebû Dâvud, Ebû Bekr Abdullah b. Ebî Dâvûd Süleymân b. Eş‘as es-Sicistânî, *Sünen-i Ebi Dâvud*, Beyrut, 2011.

Gazzâlî, *Bidâyetü’l-hidâye*, Beyrut, 1990.

Gazzâlî, *İhyâu ulûmiddîn*, Beyrut, 1990.

Gibb, H. A. R. (Hamilton Alexander Rosskeen), *Muhammedanism*, Oxford Un. Press, II. Ed. London 1953.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *Sünen-i İbn Mâce*, Beyrut, 2010.

Kadı İyâz, *eş-Şifâ*, İstanbul, 1312.

Kur'an Yolu Tefsiri, Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara, 2007.

Müslim, Müslim bin Haccâc bin Müslim el-Kuşeyri en-Nişaburi, *Sahih-i Müslim*, Kahire, 2010.

Nevevi, Ebû Zekeriyyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref b. Nuri Nevevi, *el-Mecmu’ şerhi’l-Muhezzeb*, thk. Muhammed Necib Mutii, Dâru Âlemi’l-Kütüb, Riyad, 2003/1423.

Razi, Ebu Abdullah Fahreddin Muhammed b. Ömer Fahreddin er-Razi, *Tefsir-i kebir = Mefatihü’l-gayb*, ed. Ahmet Hikmet Ünalmsı ; çev. Suad Yıldırım... [ve öte.] Akçağ Yayınları, Ankara, 1988.

Şanver, Mehmet, *Kur’anda Tebliğ ve Eğitim Psikolojisi*, İstanbul 2001.

Taberi, Ebû Cafer Muhammed bin Cerir, *Câmi’ul Beyân an-Te’vil’i Âyi’l-Kur’an*,(çev.Kerim Aytekin, Hasan Karakaya), Hisar Yayınları, İstanbul, 1996.

Tirmizî, Muhammed bin İsâ Tirmizi, *Sünen-i Tirmizi*, Kahire, 2010.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, Azim Dağıtım, İstanbul, 1992.

Zemahşeri, *el-Keşşaf*, ed. Murat SÜLÜN, TC Kültür Bakanlığı, Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2017.